

Горить його свіча, горить у слові...

бібліографічний огляд

(до 85-ї річниці з дня народження Бориса Харчука)

«Письменник - кардіолог свого часу і своєї доби... Бачити історію в людях для письменника означає передовсім шукати корені життєстійкості людини, осмислювати віковичний життєвий уклад і зміни в ньому»

(Борис Харчук)

Борис Микитович Харчук вписав яскраву сторінку в історію української літератури. Творчий шлях Бориса Микитовича Харчука охоплює лише 30 років (1956–1987). Це шлях письменника, який виробив власний світогляд і тверді переконання. За цей час з-під його пера вийшло 5 романів, 31 повість, близько 90 оповідань, півсотні нарисів та статей. Його твори розповідають про долю західноукраїнського села на зламних етапах соціальних потрясінь минулого століття. Це художнє дослідження національного характеру та народної моралі, особливо селянства, вони утверджували духовні цінності, які не давали людині виродитись, втратити національні ознаки. Б.Харчук залишився у літературі одинаком - поза поколіннями, вважаючи, що основна функція літератури - не пропагандистська і не виховна, "головна її функція - творити народ". Йому боліла аморальність суспільства. Усі лиха на власній землі та поза її межами він пояснював втратою моральності. Жив він важко, бо пропускав крізь серце вади довколишньої дійсності, що й привело до першого інфаркту в 1972 році й, зрештою, вкоротило життя. Він боровся за ідеали своєї нації та за рідну мову, знавцем якої був. Його стиль - художній етнопсихологізм, суть якого полягала в освоєнні надбань національної культури, зверненні до пракоренів, відновленні зв'язку між поколіннями, осягненні людської душі. Як митець Борис Микитович ставився до свого покликання дуже вимогливо. Відомий його афоризм: «Письменник - це сумління народу. Щасливий народ, якщо його сумління завжди чисте».

Народився Борис Микитович 1931 року в селі Лози Збараського району. Навчався на філологічному факультеті Кременецького педагогічного інституту (1950-1952), де одним із його педагогів був Андрієвський В. П., проте через романтичну історію, описану в повісті "Неслава", диплом про вищу освіту отримав у Полтаві. У 1962 року закінчив Вищі літературні курси у Москві. Борис Харчук був першим редактором популярного дитячого журналу "Малютко". Деякий час працював на журналістській ниві. І писав, писав, як веліло серце, як зобов'язувала совість перед тією землею, що його пустила у широкий світ. Його дебютний твір - автобіографічна повість: **Харчук, Б. М. Йосип з гроша здачі: повість. - К. : Веселка, 1969. - 140 с.** Традиційну розповідь про дитину, її входження в життя, молодий письменник вміло використав для художнього осягнення важливих проблем часу. Головний герой – неповнолітній волинянин Йосип Таранчук, якому дуже хочеться вчитися. Однак автор не обмежується колом дитячих захоплень та устремлінь героя, а створює художню картину історичного шляху "західняків" незадовго до повторного після 1918 року возз'єднання з Великою Україною. Повість започаткувала в українській радянській літературі «літописання» волинського краю.

Праця письменника мала системний характер і полягала в послідовному й цілеспрямованому художньому висвітлюванні волинської теми. Він - автор панорамного роману: **Харчук, Б. М. Волинь : роман: Тетралогія. - К. : Дніпро, 1988. - 567 с.** У 2-х томах і 4-х книгах, який фахівці називають продовженням "Волині" У. Самчука. Письменник подав історію Волині з 20-30-х років ХХ століття і до кінця Другої світової війни, коли брат воював проти брата, а батько й син ставали непримиренними ворогами. Ці події відбуваються на тлі родинної саги Гнатюків, чие коріння губиться в товщі століть, а стовбур зазнав деформацій, неминучих при історичних катаклізмах і зміні епох.

Тема роду, його занепаду й руйнації пронизує всю творчість письменника, і Борис Харчук зосереджував на ній увагу щонайпильнішу. Доля роду здійснюється у родинному колі, символ її - зібрання роду за одним столом. Доля народу здійснюється на перехресті історії, символ її - майдан. **Харчук, Б. М. Майдан: вибрані твори. - К. : Дніпро, 1981. - 575 с.** Перед нами постає об'ємне зображення воєнної епохи в житті волинських селян, прагнення змалювати людський натовп, охоплений єдиним

пориванням, не масою, в якій годі розрізнити окремі обличчя, а спільністю особистостей, де в кожній своя доля в житті, своя мовна партія у гомінкому багатоголоссі.

Борис Харчук увійшов у літературу з особливою, досить самобутньою манерою письма, суворим лаконізмом, позбавленим розгорнутих романтичних описів, щедрих ліричних відступів, патетики й поетичних порівнянь. Така манера, безперечно, зумовлена реалістичним напрямком, у якому працював письменник, та особливостями характеру самого майстра. Визначними рисами його прози стали словесно-образна місткість й асоціативна багатозначність, дієвість і самодостатність. Рід, народ - єдині, доля їх спільна, вона безмежна, межею її є люди. Хай межі нашої долі були і залишаються гіркими, та пам'ятаймо - за межами знову починається безмежжя. **Харчук, Б. М. Межі і безмежжя: роман // Твори: в 4-х т.1 - К. : Дніпро, 1991.** - це панорамний твір, в якому літератор правдиво висвітлює історичні події і характер поведінки людини у межових ситуаціях, гостро поставив проблеми „держава і людина”, „влада і людина”.

Специфіка харчукового підходу до розкриття цієї теми полягає у зосередженні письменника на життєвій потребі селянина зберегти свій Рід, який ішов через жорстоке горнило історії. У романі: **Харчук, Б. М. Кривняки: роман. - К. : Рад. письменник, 1984. - 541 с.** - бачимо кілька поколінь цього роду впродовж п'ятдесяти років. Вони не лише обсівали та боронили землю, а знову і знову дошукувалися відповіді на вічні питання: хто є людина? Б. Харчук яскраво зобразив, як історичні і соціальні конфлікти завдавали Роду удари і ззовні, і зсередини, розколюючи його. І все ж Рід вистояв, спираючись на основну свою опору – Жінку-Матір, уособницю всього кращого, що притаманне роду, отже, й усьому волинському народові.

Письменник, розкриваючи духовні і моральні цінності, що виплекало українське селянство, з великою художньою силою не лише зображує долю одного його Роду у ХХ ст., а й змушує замислитись у зв'язку з цим над подальшою долею людства. Людина, як носій родової пам'яті, продовжувач роду, творець історії та складова Всесвіту, розглядається письменником у збірці повістей: **Харчук, Б. М. Подорож до зубра: повісті. - К. : Рад. письменник, 1986. - 368 с.** Автор порушує у цих творах важливі моральні, психологічні, філософські проблеми, порушує

проблему розпаду патріархального роду. Нагадує, що самогубство нації починається з заперечення родової пам'яті й моралі.

Залишається вірним зображенню народних характерів, суперечностей дійсності на суспільному зламі письменник у дитячій прозі: **Харчук, Б. М. Теплий попіл: повісті та оповідання . - К. : Веселка, 1981. - 328 с.** Тема воєнного дитинства набула в повістях Б.Харчука морально-філософського звучання. Письменник переніс акцент із зображення героїки дитячого подвигу на розкриття духовних підвалин дитячої особистості, їх випробування в екстремальних ситуаціях через страждання та моральний вибір. Письменник висвітлив вплив спогадів про війну на свідомість уже дорослої людини, де чи не вперше порушив питання про дитину як жертву війни.

У воєнній прозі особливо виявлено риси творчої індивідуальності Б.Харчука: відстоювання вічних духовних цінностей, гуманізм, схильність до поглибленого психологізму та ліризму. Автор не відповідає, а примушує задуматися над питаннями з розряду вічних: що є людина? Які фактори змушують її залишитися собою, і причини, що призводять до втрати людськості. Б.Харчук психологічно достовірно простежив процес зради і самозради в творах зібраних у книзі: **Харчук, Б. М. Вишневі ночі : три повісті про любов та зраду. - Тернопіль : Джура, 2009. - 188 с.** -повісті об'єднані спільною темою любові й вибору на межі життя і смерті. У «Вишневих ночах» письменник задав лірико-романтичну тональність інтерпретації воєнного матеріалу, зблизивши і зіштовхнувши несумісні поняття війни і кохання . Б. Харчук майстерно ідейно й естетично розбудував поширений у світовій літературі мотив кохання між ворогами, Однак центральним у «Вишневих ночах» є не зовнішній конфлікт (непримиренне протистояння УПА і НКВС), а психологічний - боротьба ідеологічної настанови й гуманності і щирості живої душі людини.

Харчук, так, як і всі чесні письменники на той час, а їх було дуже мало, всієї правди писати не міг, він писав півправду, але ця півправда часто-густо кричала у тисячу разів голосніше, ніж правда, бо огорталася в такі досконалі художні форми, настільки вона була виважена, що звучала, як найбільша правда в світі.